

Rūta Žiliukaitė

Pilietinių veiklų rizikos ir motyvacija dalyvauti pilietinėse veiklose šiandieninėje Lietuvos visuomenėje

Santrauka. Šios straipsnio tikslas – mėginti atsakyti į du klausimus. Pirma, kodėl Lietuvos gyventojai asmeniškai nukentėję dėl pilietinio iniciatyvumo arba manantys, kad Lietuvos visuomenėje yra labai tikėtina ar tikėtina žmogui, aktyviai dalyvaujančiam pilietinėse veiklose, patirti įvairių asmeninę žalą, vis tiek dalyvauja šiose veiklose? Antra, kaip daugelio Lietuvos gyventojų išvengiamos grėsmės nukentėti dėl pilietinės veiklos gali riboti žmonių įsitraukimą ir dalyvavimą pilietinėse veiklose?

Raktažodžiai: pilietinio dalyvavimo motyvacija, rizikos, racionalaus pasirinkimo teorija.

Keywords: motivation for civic engagement, risks of civic activities, rational choice theory.

Rizikos sąvoką kasdienėje kalboje dažnai vartojame kalbėdami apie įvairias grėsmes ir pavojus. Kaip pastebi Niklas Luhmannas, rizikos terminas, vartojamas apibrėžti tai, kad „nelaukti rezultatai gali būti mūsų sprendimų pasekmė, o ne paslėptų gamtos reikšmių ar Dievo ketinimų išraiška“, atsirado tik moderniais laikais (1988; 96). Moderniose visuomenėse rizikų suvokimas tapo įprastu kasdienio gyvenimo bruožu. Piotras Sztompka (1999) apibrėždamas rizikos sąvoką nurodo keletą jos bruožų. Pirma, rizika yra susijusi su ateitimi. Ji yra nepageidaujama įvykiai, galintys įvykti ateityje. Antra, nors rizika gali būti susijusi su gamtos reiškiniais, svarbesnė socialinės veiklos analizei yra rizika, kurią sukuria kitų žmonių veiksmai. Trečia, rizika reiškia tam tikrą netikru-

mą, kaip klostysis įvykiai. Bent iš dalies ji reiškia, kad negalime visiškai kontroliuoti, jog nepageidaujamas įvykis neįvyktų. Rizikai būtų suteikia mūsų priimami sprendimai ir veiksmai: „rizikos priklauso veiklos, o ne likimo diskursui“ (ten pat; 30).

Šiame straipsnyje dėmesys yra sutelkiamas į rizikas, susijusias su pilietine veikla. Atsižvelgiant į tai, kas jau pasakyta, pilietinės veiklos rizika straipsnyje yra suprantama kaip tikimybė patirti asmeninę žalą, imantis tam tikros pilietinės veiklos ar įsitraukiant į tam tikrą veiklą. Žmogus nežino, ar jam ėmusis tam tikros pilietinės veiklos, ji būtina turės nepageidaujamas pasekmes jam. Galima kalbėti tik apie tam tikrą įvykio tikimybę arba tiksliau šios tikimybės suvokimą. Nepriklausomai nuo to, ar veikla yra indi-

viduali, ar kolektyvinė, rizika visuomet yra patiriama individualiai. Kaip ir sprendimas, dalyvauti ar nedalyvauti pilietinėje veikloje, priimamas individualiai.

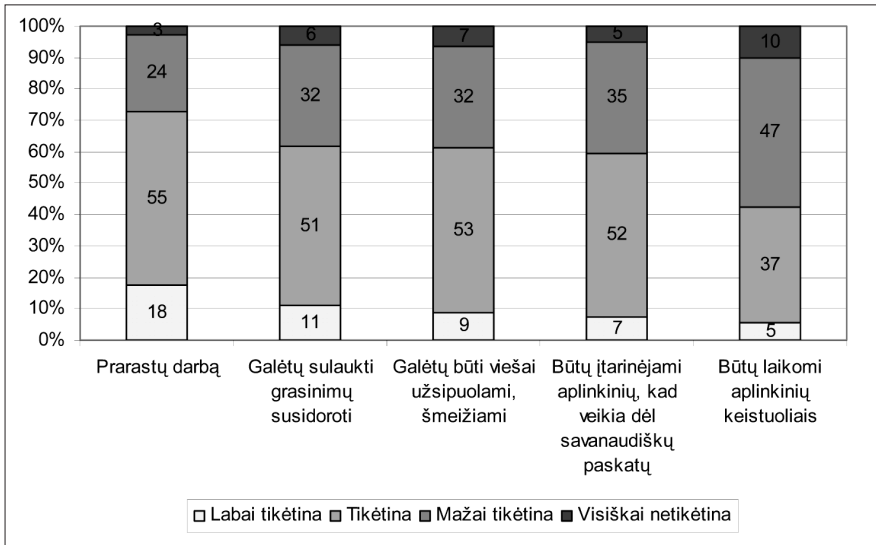
Straipsnio idėja kilo analizuojant vieno kiekybinio Lietuvos visuomenės tyrimo duomenis. Tiek patį tyrimą, tiek jo rezultatus, susijusius su gyventojų nuostatomis dėl pilietinių veiklų rizikų, pristatysiu pirmoje straipsnio dalyje. Tačiau prieš pasineriant į empirinius duomenis, privalau pasakyti, kad straipsnyje nėra pateikiama kiekybinė pilietinių veiklų rizikų suvokimo įtakos gyventojų motyvacijai dalyvauti pilietinėse veiklose analizė. Skirtingai nei daugelyje studijų, kuriose yra naudojami kiekybiniai sociologinio tyrimo metodai, šiame straipsnyje nesivadovaujama dedukcine logika. Tyrimo duomenys yra svarbūs suformuluojant klausimus, į kuriuos atsakymų ieškoma antrojoje straipsnio dalyje pasitelkiant Jono Elsterio socialinės veiklos teoriją.

2007 metais Pilietinės visuomenės institutas ėmėsi kasmet matuoti Lietuvos visuomenės pilietinės galios indeksą (toliau – PGI).¹ 2009 metais šis tyrimas buvo atliekamas jau trečią kartą. Pilietinės galios indeksas yra skirtas įvertinti, ar keičiasi Lietuvos gyventojų dalyvavimas įvairiose pilietinėse veiklose, jų nuostatos imtis pilietinės iniciatyvos tam tikrose situacijos, savo pačių, kitų eilinių piliečių bei visuomeninių organizacijų įtakos priimant sprendimus suvokimas bei rizikų, susijusių su pilietiniu dalyvavimu,

vertinimas. Šiame straipsnyje dėmesys yra sutelkiamas į du pilietinės galios matmenis – pilietinės veiklos rizikų vertinimą ir esamą gyventojų pilietinį aktyvumą.

Pilietinės galios indekso skaičiavimui yra naudojami reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos duomenys. Siekiant išsiaiškinti gyventojų nuomonę apie socialinės aplinkos palankumą pilietinei veiklai, apklausoje respondentai yra klausiami, „Jūsų manymu, ar labai tikėtina, tikėtina, mažai tikėtina, ar visiškai netikėtina, kad gyventojai, kurie šiandien Lietuvoje inicijuoja ar aktyviai dalyvauja pilietinėse akcijose, veiklose susidurtų su šiomis problemomis: 1) prarastų darbą; 2) būtų laikomi aplinkinių keistuoliu; 3) galėtų būti viešai užsipuolami, šmeižiami; 4) būtų įtarinėjami aplinkinių, kad veikia dėl savanaudiškų paskatų; 5) galėtų susilaukti grasinimų susidoroti“. Kiekvienos šių rizikų tikėtinumą respondentai yra prašomi įvertinti atskirai. Svarbu pastebėti, kad kuriant šią pilietinių veiklų rizikų vertinimo skalę, klausimo formuluotė rėmėsi ne tyrėjų pamąstymu, kokios teoriškai galėtų kilti grėsmės žmogui dalyvaujančiam pilietinėse veiklose, o ankstesnių Lietuvos pilietinės visuomenės tyrimų duomenimis (žr. Žiliukaitė *et. al.* 2006). Kuriant skalę, taip pat buvo atsižvelgta į viešojoje erdvėje nemažai diskusijų sulaukusius atvejus, kai žmonės, iniciavę pilietines veiklas, dėl to asmeniškai nukentėjo. Žinoma, šis pilietinių veiklų rizikų sąrašas nėra baigtinis, tačiau dar kartą

¹ Nuo 2007 metų Lietuvos pilietinės galios tyrimą remia LR Švietimo ir mokslo ministerijos Ilgalaikės pilietinio ir tautinio ugdymo programa. Išsami informacijos apie Pilietinės galios indekso tyrimą pateikiama Pilietinės visuomenės instituto interneto svetainėje www.civitas.lt. Šio tyrimo duomenys taip pat yra skelbiami kasmetiniuose Pilietinės galios indeksui skirtuose leidiniuose (žr. Degutis *et. al.* 2008, 2009)

1 pav. Lietuvos gyventojų nuostatos dėl rizikų, susijusių su dalyvavimu pilietinėse veiklose.

vertėtų pabrėžti, kad pasirenkant, kurią riziką įtraukti, o kurios ne, tyrėjai stengėsi atsižvelgti į jų sukauptas empirines pilietinės visuomenės būklės Lietuvoje žinias.

Pagal 2009 metų PGI tyrimo duomenis², daugiau nei pusė Lietuvos gyventojų mano, kad yra labai tikėtina ar tikėtina, kad žmogus, inicijuojantis ar aktyviai dalyvaujantis pilietinėse veiklose, gali dėl to asmeniškai nukentėti: prarasti darbą, būti viešai užspuldu ar šmeižiamu, būti įtarinėjamu aplinkinių, kad veikia dėl savanaudiškų paskatų, sulaukti grasinimų susidoroti (žr. 1 pav.). Šiek tiek mažesnė gyventojų dalis (4 iš 10) taip pat mano, kad pilietiškai aktyvus žmogus gali būti laikomas aplinkinių keistuoliu.

Verta atkreipti dėmesį, kad skirtingoms socialinėms demografinėms grupėms priklausantys gyventojai panašiai vertina šių žalų tikėtinumą, t.y. rizikų vertinimas nepriklauso nuo amžiaus, išsimokslinimo, pajamų, gyvenamosios vietos.

Lyginant 2009 metų gyventojų rizikų vertinimą su 2007 ir 2008 metų tyrimų duomenimis³ galima pastebėti porą dalykų. Pirma, visų trijų metų tyrimų duomenys rodo stabilią tendenciją, kad ne mažiau kaip 6 iš 10 Lietuvos gyventojų mano, kad yra tikėtina, jog žmogus mūsų visuomenėje dėl savo pilietinės veiklos gali prarasti darbą, sulaukti grasinimų susidoroti, būti viešai užsipuolamas, įtarinėjamas aplinkinių, kad

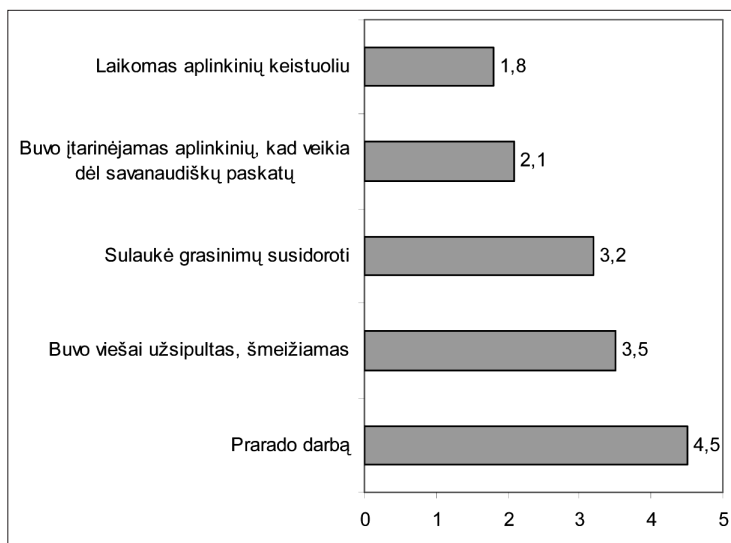
² 2009 metais reprezentatyvią Lietuvos gyventojų apklausą Pilietinės galios indekso tyrime atliko Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“.

³ 2007 ir 2008 metais reprezentatyvias Lietuvos gyventojų apklausas Pilietinės galios tyrimui atliko „TNS-Gallup“.

veikia dėl savanaudiškų paskatų (žr. Degutis *et. al.* 2008; 24, Degutis *et. al.* 2009; 26). Vienintelis rizikos rodiklis iš penkių tyrime taikomų, rodantis gyventojų nuostatų pokytį per trijų metų laikotarpį yra požiūris į pilietiškai aktyvų žmogų kaip keistuolį, besiskiriantį nuo kitų bendruomenės narių savo veikla. Skirtingai nei kiti rizikų rodikliai (grasinimai, šmeižtas, išmetimas iš darbo), kurie yra susiję su tikslingomis asmenų ar jų grupių pastangomis pakenkti jiems savo pilietine iniciatyva neįtikusiam žmogui, pastarasis rodiklis netiesiogiai matuoja pilietinio dalyvavimo normos paplitimą mūsų visuomenėje. Pilietinėse veiklose aktyviai dalyvaujantis žmogus gali būti laikomas aplinkinių keistuoliu tose bendruomenėse, kuriose toks dalyvavimas nėra įprasta daugumai žmonių veikla. Pagal visų trijų metų PGI tyrimų duomenis, ši grėsmė gyventojų

buvo rečiau vertinama kaip tikėtina nei kitos grėsmės. 2007 metais 53 proc. respondentų nurodė, kad labai tikėtina ar tikėtina pilietines veiklas inicijuojantis ar jose aktyviai dalyvaujantis žmogus mūsų visuomenėje gali būti laikomas keistuoliu, 2008 metais – 59 proc., o 2009 metais – tik 42 proc. Ši reikšmingą sumažėjimą būtų galima aiškinti praėjusiais metais išaugusiu gyventojų dalyvavimu tiek bendruomeninėse veiklose, tiek protesto politikoje, savo ruožtu šiek tiek keičiančiu pilietinėse veiklose dalyvaujančių žmonių įvaizdį visuomenėje. Kita vertus, ar tikrai visuomenėje keičiasi požiūris į pilietiškai aktyvius žmones, bus galima pasakyti tik jeigu šią tendenciją paliudys ir vėlesnių metų tyrimų duomenys.

Viena – rizikas vertinti, kita – su jomis asmeniškai susidurti ir patirti žalą. Iš ankstesnių metų PGI tyrimų žinant, jog didelė

2 pav. Lietuvos gyventojų, per pastaruosius 5 metus patyrusių žalą dėl iniciavimo ar dalyvavimo pilietinėse veiklose, akcijose, proc.

dalis Lietuvos gyventojų pilietinį aktyvumą sieja su tam tikromis grėsmėmis, 2009 metų PGI tyrimo apklausoje respondentams be įprasto pilietinių veiklų rizikų vertinimo klausimo, taip pat buvo pateiktas ir klausimas, ar per pastaruosius penkerius metus jiems asmeniškai yra tekę patirti kurią nors iš nurodytų žalų dėl iniciavimo ar dalyvavimo pilietinėse veiklose, akcijose. Apklaustos rezultatai pateikiami 2 paveiksle. Kaip matyti, šiek tiek dažniau respondentai paminėjo „sunkiausias“ žalas, t.y. teigė praradę darbą, buvę šmeižiami ar sulaukę grasinimų susidoroti, mažesnė dalis nurodė susidūrus su aplinkinių kaltinimais savanaudiškumu, ar jautėsi laikomi aplinkinių keistuoliais. Bent vieną žalų per pastaruosius penkis metus nurodė patyrę 10 proc. respondentų (8 proc. patyrė bent vieną „sunkiają“ žalą).

Mėginant suprasti šiuos pateiktus duomenis, tiek apie gyventojų pilietinių veiklų rizikų vertinimą, tiek apie realiai patirtą žalą, būtina skirti rizikos vertinimą kaip subjektyvią žmogaus nuomonę ir rizikos objektyvų egzistavimą.

Ar šios grėsmės yra realios nūdienos Lietuvos visuomenėje? Taip. Ir ne tik todėl, kad šiame straipsnyje aptarti apklaustos duomenys rodo, kad yra žmonių nukentėjusių nuo dalyvavimo pilietinėse veiklose. Tokių atsakymų apklausose atžvilgiu skeptikai gali klausti, ar iš tiesų pilietinės veiklos ar pilietinis aktyvumas yra ta pagrindinė priežastis dėl kurios buvo patirta nurodoma asmeninė žala. Tačiau, kaip jau minėta, rizikų rodikliai PGI tyrimui buvo sukurti, atsižvelgiant į ankstesnių tyrimų duomenis apie žmonių, inicijuojančių ar aktyviai dalyvaujančių pi-

lietinėje veikloje, patirtį. Kitas klausimas, kiek šios rizikos yra paplitę mūsų visuomenėje?

Atsakymui į pastarąjį klausimą objektyvių duomenų nėra ir tokie duomenys vargu, ar gali būti surinkti: ne visi gyventojai dėl savo pilietinės veiklos sulaukę grasinimų susidoroti kreipsis į teisėsaugos institucijas, ne visų kreipimaisi bus užregistruoti, ne visi ginčai pasieks teismą, juo sunkiau iširti ir įvertinti psichologinę žalą, pavyzdžiui, sukeltą kaltinimo savanaudiškumu, kuris savo ruožtu nebūtinai yra pats savaime įžeidimas, bet tam tikrame kontekste gali būti įtampos tarp pilietiškai aktyvaus žmogaus ir bendruomenės šaltinis. Todėl bet kuriuo atveju, mėginant įvertinti tam tikrų rizikų, sietinų su pilietinėmis veiklomis, paplitimą, tenka pasikliauti tuo, ką patys žmonės pasako apie save reprezentatyviose gyventojų apklausose.

Visgi, kalbant apie pilietinių veiklų rizikų įtaką žmonių motyvacijai įsitraukti ir dalyvauti pilietinėse veiklose svarbesnis yra ne objektyvus rizikų paplitimo nustatymas, o „subjektyvios tikimybės“ (Elster 2000; 30), t.y. žmogaus įsitikinimai, nuomonės apie galimas jų veiklos nepageidautinas pasekmes jų asmeninei gerovei. Kai sakoma, kad subjektyvios tikimybės yra „svarbesnės“, tuo nenorima pasakyti, kad subjektyvių ir objektyvių tikimybių (kitais žodžiais, empirinių tikimybių) santykis yra visiškai nereikšmingas. Žmonių įsitikinimai, nuostatos, nuomonės gali būti arba daugiau, arba mažiau pagrįsti. Šios nuostatos ir nuomonės formuojasi remiantis tiek asmenine patirtimi, tiek artimų ar pažįstamų žmonių patir-

timi, o tiksliau šių patirčių subjektyvia interpretacija. Lygiai taip pat jos gali būtų formuojamos žiniasklaidos, kuri gali siekti kiek įmanoma objektyviau atspindėti tikrovę, arba sumenkinti tam tikrų rizikų tikėtumą, arba, atvirkščiai, jį išpūsti. Atskleidžiant tam tikrų paplitusių ar konstruojamų mitų apie grėsmes neatitikimą patirčiai, galima siekti keisti žmonių nuostatas ir nuomones, kurios gali riboti jų pasirinkimą dalyvauti ar nedalyvauti pilietinėje veikloje. Tačiau sprendimų priėmimo procese žmonės pirmiausia remiasi savo subjektyviais įsitikinimais, todėl aptariant pilietinių veiklų rizikų galimą įtaką žmonių motyvacijai dalyvauti pilietinėse veiklose, būtent šia prasme subjektyvūs įsitikinimai yra svarbesni nei tai, ar jie yra teisingi, ar klaidingi.

Kadangi PGI tyrime taip pat yra matuojamas gyventojų dalyvavimas pilietinėse veiklose, tai suteikia galimybę panagrinėti, kaip yra susiję pilietinių veiklų gyventojų rizikų vertinimas ir pilietinis aktyvumas. Šiai analizei buvo sukonstruoti du indeksai. Vienas indeksas – rizikų vertinimo – rodo, kelias iš penkių tirtų grėsmių, susijusių su pilietine veikla, respondentas vertina kaip „labai tikėtinas“ arba „tikėtinas“. Konstruojant rizikų vertinimo indeksą, kiekvienos grėsmės vertinimo reikšmei „labai tikėtina“ buvo priskirta skaitinė reikšmė 2, reikšmei „tikėtina“ – 1, o reikšmėms „mažai tikėtina“ ir „visiškai netikėtina“ – 0. Po kintamųjų perkodavimo, penkių grėsmių vertinimai buvo susumuoti. Sukurtas indeksas įgyja reikšmes nuo 0 iki 10. Minimali indekso reikšmė rodo, kad respondentas visas tirtas penkias grėsmes įvertino kaip „mažai tikėtinas“ ar „visiškai

netikėtinas“, o maksimali reikšmė – kad visas penkias grėsmes respondentas įvertino kaip „labai tikėtinas“.

Antras indeksas – pilietinio aktyvumo. Matuojant pilietinį aktyvumą PGI tyrime respondentams yra pateikiamas 15 pilietinių veiklų sąrašas, prašant nurodyti, kuriose veiklose respondentas dalyvavo per pastaruosius metus. Šis veiklų sąrašas apima tiek bendruomeninę veiklą, tiek konvencines politinio dalyvavimo formas, tiek dalyvavimą protesto akcijose, tiek naujas, informacinių technologijų naudojimu paremtas formas (žr. Degutis *et. al.*, 2008; 12). Kadangi dalyvavimas visose penkiolikoje tirtų veiklų yra sunkiai įmanomas dėl ribotų žmonių energijos ir laiko išteklių, kuriuos jie gali skirti pilietinei veiklai, kuriant pilietinio aktyvumo indeksą, buvo pasirinkta maksimali 5 veiklų riba. Visose trijose PGI apklausose, atliktose nuo 2007 metų, respondentai, kurie dalyvavo penkiose ir daugiau veiklų sudarė nuo 5 iki 8 proc., todėl visi jie buvo apjungti į vieną analizės kategoriją. Atitinkamai pilietinio aktyvumo indeksas įgyja reikšmes nuo 0 iki 5, kur minimali reikšmė reiškia, kad respondentas per pastaruosius metus nedalyvavo nė vienoje tirtose pilietinėje veikloje, o 5 – kad respondentas dalyvavo penkiose ar daugiau veiklų.

Analizuojant ryšį tarp šių dviejų indeksų panaudojant visų trijų PGI apklausų duomenis gauti nenuoseklūs rezultatai (žr. 1 lentelę). Pagal 2007 metų ir 2009 metų tyrimų duomenis, gyventojai, kurie išvelgia daugiau rizikų, susijusių su pilietine veikla, ir tie, kurie mano, kad šios rizikos mažai tikėtinos, statistiškai reikšmingai nesiskiria

1 lentelė. **Koreliacija tarp rizikų vertinimo indekso ir pilietinio aktyvumo indekso (Spearmano rho koef.)**

	2007 metai	2008 metai	2009 metai
Koreliacija tarp rizikų vertinimo indekso ir pilietinio aktyvumo indekso	-0,008	0,120***	0,010

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

pagal dalyvavimą pilietinėse veiklose. 2008 metų tyrimo duomenys savo ruožtu rodo, kad yra silpnas teigiamas statistiškai reikšmingas ryšys tarp rizikų vertinimo ir dalyvavimo pilietinėse veiklose, t.y. dažniau ir stipriau pilietines veiklas su rizikomis siejantys gyventojai yra pilietiškai aktyvesni.

Tačiau, ryšio tarp pilietinių veiklų rizikų ir pilietinio aktyvumo analizėje gali būti svarbesnis ne veiklų, kuriose dalyvauja gyventojai, įvairovė ar apimtis, o pilietinių veiklų pobūdis. Rizika nėra vienodai būdinga visoms pilietinėms veikloms. Vienos veiklos gali kelti vienokias rizikas, kitos gali būti susijusios su kitokiomis rizikomis, vienu atveju mes galime susidurti su daugybinėmis rizikomis, kitu atveju, tų rizikų gali ir nebūti. Pavyzdžiui, paaukojant nedidelę sumą pinigų tam tikros akcijos metu, kuomet yra pagrindo pasitikėti akciją organizuojančia organizacija, rizikuojama daug mažiau, nei viešai pranešant apie įstatymų pažeidimą; balsuojant rinkimuose yra rizikuojama mažiau nei dalyvaujant protesto akcijose ar pasirašant peticiją; dalyvaujant aplinkos tvarkymo talkose rizikuojama mažiau nei ginant viešąją interesą teismuose ir t.t., ir pan. Pilietinio aktyvumo indeksas atspindi tik gyventojų dalyvavimo apimtį, tačiau pats

savaime nieko nepasako apie pilietinių veiklų, kuriose dalyvauja žmonės, pobūdį. Todėl siekiant įvertinti, ar gyventojų nuostatos dėl pilietinių veiklų rizikų yra susijusios ne tik su dalyvavimo ar nedalyvavimo skirtimi, bet taip pat veiklų, kuriose dalyvaujama, pobūdžiu, penkiolika pilietinių veiklų, dalyvavimas kuriose tiriamas PGI tyrime, buvo suskirstytos į tris grupes: 1) bendruomeninę veiklą (dalyvavimą labdaros akcijose, talkose, vietos bendruomenės veikloje), kuriai santykinai galima priskirti žemiausią rizikų lygį; 2) konvencinę politinę veiklą (kreipimąsi į politikus, žiniasklaidą, dalyvavimą politinių partijų ar visuomeninių organizacijų veikloje, pranešimą valstybės kontroliuojančioms institucijoms apie įstatymų pažeidimus ir pan.), kuriai gali būti priskirtas didesnis rizikų lygis, ir 3) nekonvencinę politinę veiklą, siejamą su dalyvavimu protesto akcijose (peticijų pasirašymą, dalyvavimą streikuose, demonstracijose ir pan.), kuriam galima būtų priskirti didžiausią rizikos lygį. Taip sugrupavus pilietines veiklas, analizėje respondentus pagal jų dalyvavimą galima suskirstyti į penkias grupes. Pirma, tai gyventojai, kurie nedalyvauja nei vienoje veikloje (trys atliktos Pilietinės galios indekso apklausos rodo, kad jie sudaro apie trečdalį šalies gyventojų).

jų). Antra grupė – tie, kurie dalyvauja bendruomeninėje veikloje, tačiau nedalyvauja kitose pilietinėse veiklose (šie gyventojai taip pat sudaro apie trečdalį šalies gyventojų). Trečia grupė – gyventojai, dalyvaujantys konvencinėse politinėse veiklose ir taip pat neretai dalyvaujantys ir bendruomeninėje veikloje (jie sudaro šiek tiek daugiau nei dešimtadalį šalies gyventojų). Ketvirta grupė – dalyvaujantys protesto akcijose ir taip pat neretai dalyvauja bendruomeninėje veikloje ir/arba konvencinėje politinėje veikloje (šie gyventojai sudaro dešimtadalį šalies gyventojų). Paskutiniąją, penktąją grupę sudaro tie, kurie dalyvauja visų trijų tipų pilietinėse veiklose (šie gyventojai taip pat sudaro apie dešimtadalį šalies gyventojų). Tačiau analizė pagal šį rodiklį taip pat neatskleidžia sistemingų skirtumų tarp Lietuvos gyventojų pagal jų pilietinių veiklų rizikų vertinimą ir dalyvavimą skirtingose pilietinėse veiklose (žr. 2 lentelę): rizikų vertinimo indekso vidurkiai statistiškai reikšmingai nesiskiria tarp šių grupių.

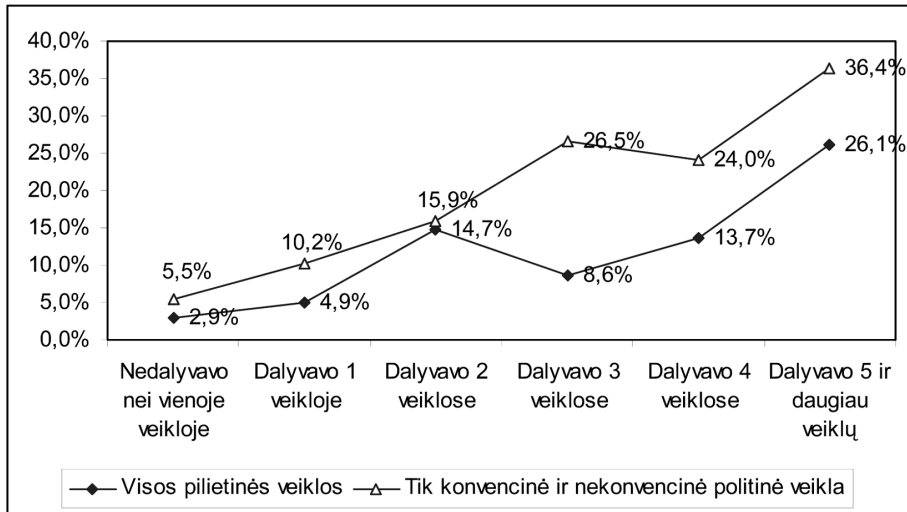
Skirtingai nei rizikų suvokimo rodikliai, patirtos asmeninė žalos dėl dalyvavimo pi-

lietinėje veikloje rodiklis diferencijuoja Lietuvos gyventojus pagal jų įsitraukimo į pilietines veiklas lygį. Kaip matyti iš duomenų, pateiktų 3 paveiksle, dėl savo pilietinės veiklos nukentėję gyventojai sudaro didesnę dalį tarp tų, kurie per pastaruosius metus dalyvavo didesniame skaičiuje pilietinių veiklų, nei tarp tų, kurie dalyvavo tik vienoje veikloje ar visiškai nei vienoje. Skirtumai dar labiau išryškėja, kai analizėje yra paliekamos tik konvencinio ir nekonvencinio politinio dalyvavimo veiklos, kuriose dalyvauja tik apie trečdalis šalies gyventojų.

Apibendrinant šią empirinės analizės dalį galima suformuluoti dvi išvadas. Pirmą, tiek Lietuvos gyventojai, kurie nedalyvauja pilietinėse veiklose, tiek pilietiškai aktyvūs šalies žmonės panašiai vertina tikimybę, kad žmogus, kuris inicijuoja ar aktyviai dalyvauja pilietinėse veiklose, gali dėl šios veiklos asmeniškai nukentėti mūsų visuomenėje. Antra, asmeninę žalą dėl dalyvavimo pilietinėse veiklose dažniau yra patyrę tie Lietuvos gyventojai, kurie yra pilietiškai aktyvesni, nei tie, kurie pilietinėse veiklose dalyvauja rečiau. Savo ruožtu, šios išvados leidžia su-

2 lentelė. **Rizikų vertinimo vidurkiai pagal pilietinių veiklų pobūdį**

	2007 metai	2008 metai	2009 metai
Nedalyvavo nei vienoje veikloje	3,6	3,7	3,7
Dalyvavo tik bendruomeninėje veikloje	3,4	4,2	3,1
Dalyvavo konvencinėje politinėje veikloje (ir bendruomeninėje)	3,6	4,0	3,4
Dalyvavo nekonvencinėje politinėje veikloje (ir bendruomeninėje arba konvencinėje politinėje veikloje)	3,2	4,2	3,7
Dalyvavo visų trijų tipų pilietinėse veiklose	3,6	4,5	3,9

3 pav. Patyrusių riziką procentas pagal dalyvavimą pilietinėse veiklose

formuluoti du klausimus. Pirma, kodėl gyventojai asmeniškai nukentėję dėl pilietinio iniciatyvumo ar manantys, kad Lietuvos visuomenėje yra labai tikėtina ar tikėtina žmogui, aktyviai dalyvaujančiam pilietinėse veiklose, patirti įvairią asmeninę žalą, vis tiek dalyvauja šiose veiklose. Antra, kaip daugelio išvelgiamos grėsmės nukentėti dėl pilietinės veiklos gali riboti žmonių išitraukimą ir dalyvavimą pilietinėse veiklose.

Atsakymo į pirmąjį klausimą verta pradėti ieškoti racionalaus pasirinkimo prieigoje. Racionalaus pasirinkimo teorijai yra būdingas savanaudiškų ir į sėkmę orientuotų motyvacijų metodologinis prioritetas. Racionalūs individai pasirenka veiksmą, kuris suteikia galimybę geriausiai patenkinti jų norus ir poreikius. Racionalus veiksmas yra toks veiksmas, kuris padeda maksimizuoti naudą. Savo ruožtu nauda yra skirtumas tarp veiksmo atlygio ir kaštų. Racionalus veiksmas renkasi tą veiksmą, kurio atlygis būtų

didesnis arba bent neviršytų veiksmo kaštų. Rizikos priklauso veiksmo kaštų sričiai. Šioje supaprastintoje racionalaus pasirinkimo schemoje, individo sprendimą dalyvauti pilietinėje veikloje, net jeigu jis yra anksčiau patyręs asmeninę žalą dėl tokios veiklos, ar mano, kad yra rizika asmeniškai nukentėti dėl šios veiklos, gali lemti paskatos, kurios kompensuoja tam tikras numanomas nepažeidžiamas pilietinio aktyvumo pasekmes jo asmeninei gerovei. Kitais žodžiais tariant, kai kurios pilietinių veiklų rizikos gali atrodyti mažiau svarbios ar patirta žala mažiau reikšminga, nes ją nusveria arba kompensuoja kiti veiksniai. Pavyzdžiui, aplinkinių neigiamą nuomonę apie pilietę veiklą, kurioje individas dalyvauja, gali būti su kaupu atlyginta bendraminčių ir draugų parama; grasinimas atleisti iš darbo ar atleidimas iš darbo gali atrodyti santykinai nedidelė žala, jeigu turimas darbas nėra individo vertinamas ir jis gali kliautis pagrįstais lūkesčiais,

kad netekus šio darbo jam pavyks greitai susirasti kitą. Neneigiant, kad konkrečiose žmonių sprendimų priėmimo situacijose, kuriose jie svarsto dalyvauti ar ne tam tikroje pilietinėje veikloje, gali būti pirmiausia pasitelkiama veiklos atlygio ir kaštų aritmetika, vien „instrumentinio“ veiksmo sampratos nepakanka, siekiant paaiškinti išitraukimą ir dalyvavimą kolektyvinėje veikloje. Šiuo aspektu itin pravarti yra Jono Elsterio socialinio veiksmo teorija.

Pasak Zenono Norkaus, Elsteris atstovauja „iš dalies universalistinei racionalaus pasirinkimo prieigos sampratai“, kurioje „racionalus pasirinkimas yra laikomas vienu iš daugelio elgesį nukreipiančių mechanizmų, kuris, nors jam ir priklauso paradigminis prioritetas kitų mechanizmų atžvilgiu, elgesį gali paaiškinti tik iš dalies ir turi būti papildomas kitais mechanizmais“ (2003; 23-24). Šioje „liberalioje racionalaus pasirinkimo teorijos šakoje“, neapsiribojama „kietu“, instrumentiniu ir racionalių veiksmo apibrėžimu, bet taip pat į analizę yra įtraukiami „minkšti“ kultūros komponentai, kurių vienas yra socialinės normos (Sztompka 1999; 2).

Savo kolektyvinio veiksmo motyvacijų

analizėje Elsteris (1992) skiria racionalumą⁴ ir normas. Racionali, savanaudiška, į veiksmo rezultatą orientuota motyvacija išlaiko *metodologinį* pirmumą kitų elgesį nukreipiančių mechanizmų atžvilgiu: „yra logiška įsivaizduoti, kad kiekvienas [individas] visuomet elgiasi racionaliai, bet ne kad kiekvienas visuomet elgiasi iracionaliai“ (Elster 1992; 36). Kaip pabrėžia pats autorius, savanaudiško veiksmo pirmumas yra „grynai metodologinis“, nesusijęs su „įvairių motyvacijų empiriniu dažniu“ (ten pat). Taigi, aiškinant žmonių motyvaciją dalyvauti kolektyvinėje veikloje derėtų pradėti nuo racionalios, savanaudiškos, į veiksmo rezultatą orientuotos motyvacijos, o jeigu jos nepakanka – pasitelkti sudėtingesnius motyvacijų tipus, pavyzdžiui, nesavanaudišką racionalumą (altruizmą ar pavydą). Jeigu racionalumas nepaaiškina ar neišsemia kolektyvinio veiksmo dalyvių motyvacijos, tuomet tolimesnėje analizėje dėmesys turėtų būti sutelktas į normų⁵ ar kitų iracionalių individo polinkių įtaką.

Socialinės normos yra svarbios kolektyvinės veiklos analizėje, nes jos koordinuoja veikėjų lūkesčius.⁶ Savo ruožtu šie lūkesčiai arba gali skatinti individų dalyvavimą ko-

⁴ Elsterio (1992) socialinio veiksmo teorijoje išskiriami du racionalumo tipai: savanaudiškas ir nesavanaudiškas racionalumas. Apibrėžiant savanaudišką racionalumą jis yra toliau skirtumas į motyvacijas orientuotas į veiksmo rezultatą ir motyvacijas orientuotas į veiksmo procesą (dalyvavimas kolektyvinėje veikloje pats savaime gali teikti malonumą ar turėti individui tam tikrą vertę nepriklausomai nuo laukiamo veiklos rezultato). O nesavanaudiškas racionalumas pagal orientaciją į kitus veikėjus, skirstomas į altruizmą ir pavydą bei pyktį.

⁵ Elsteris pabrėžia, kad normos taip pat „dalinai yra formuojamos savanaudiško intereso, t.y. žmonės neretai laikosi tų normų, kurios jiems yra palankios“, tačiau normos nėra visiškai redukuojamos į savanaudiškumą, t.y. jos turi savo nepriklausomą ir su savanaudišku racionalumu nepersidengiančią įtaką individo veiklai (1992; 150).

⁶ Apibrėždamas, kas yra socialinė norma, Elsteris nurodo porą jos bruožų. Pirmą, kad norma būtų *socialinė* norma, ji turi būti bendra tam tikram skaičiui žmonių. Antra, socialinė norma turi būti palaikoma šios

lektyvinėje veikloje, arba kliudyti žmonių telkimuisi bendrai veiklai. Elsteris pabrėžia, kad skirtingai nei racionalaus veiksmo atveju, veiksmas motyvuotas socialinės normos nėra orientuotas į veiksmo rezultatą. Šį skirtingumą Elsteris iliustruoja pasitelkdamas du teiginys: racionalų veiksmą aprašo teiginys „jeigu nori pasiekti *Y*, daryk *X*“, veiksmą kylantį iš socialinės normos aprašo teiginys „daryk *X*“ arba „nedaryk *X*“ (1992; 98).

Socialinių mokslų literatūroje, skirtoje pilietinės bendruomenės ar tam tikrų pilietinio aktyvumo formų analizei, dažnai yra minima bendradarbiavimo norma kaip svarbi žmonių telkimuisi kolektyvinei veiklai. Tačiau Elsteris atkreipia dėmesį, kad teiginys, jog žmonių dalyvavimas pilietinėje veikloje yra paskatintas bendradarbiavimo normos, nenurodant kokia konkrečiai ben-

dradarbiavimo norma turima omenyje, būtų itin paviršutiniškas. Žmonių, dalyvaujančių pilietinėje veikloje, populiacija nėra homogeniška pagal normatyvinius motyvus. Ne visos bendradarbiavimo normos veikia vienodai, ne visose vienodai yra svarbūs ar nesvarbūs veiklos atlygiai ar kaštai, prie kurių, kaip jau minėta, gali būti priskirtos ir šiame straipsnyje analizuojamos rizikos.

Elsteris išskiria keletą skirtingų bendradarbiavimo normų: tai moralės normos, susijusios su utilitarizmu, ir „sąžiningo žaidimo“⁷ bei „kasdienio kantizmo“ socialinės normos⁸. Individui gali turėti įtakos arba viena, arba kita šių normų. Taip, pavyzdžiui, „pilietinės pareigos jausmas“, nurodomas normatyviniuose žmonių dalyvavimo pilietinėse veiklose aiškinimuose, gali kilti tiek iš utilitarizmo, tiek sąžiningo žaidimo,

bendrijos žmonių, išreiškiant pritarimą ją atitinkančiam individo elgesiui, arba nepritarimą, kai elgesys pažeidžia šią normą. Analizuojant socialinės normos įtaką kolektyviniams veiksmai yra svarbi ne tik išorinė individo elgesio kontrolė, bet ir vidinė: kai individas internalizuoja socialinę normą, ji yra palaikoma gėdos, kaltės ar sutrikimo jausmo, kurį išgyvena individas, kai šią normą pažeidžia. Socialinių normų pažeidimas sukelia stiprų neigiamą emocinį atsaką. Būtent šis emocinis aspektas yra labai svarbus, nes, Elsterio žodžiais „jeigu norma gali koordinuoti lūkesčius, tai tik todėl, kad žinoma, jog jos pažeidimas sukels stiprias neigiamas emocijas tiek pačiam pažeidėjui, tiek kitiems žmonėms“ (1992; 100).

⁷ *Fairness* normos vertinimas į lietuvių kalbą kaip „sąžiningo žaidimo normos“ paimtas iš Norkaus (2003; 173). Ši norma Jono Elsterio knygoje „Socialinių mokslų elementai“, išverstoje į lietuvių kalbą Auksės Mardosaitės, vadinama „sąžiningumo norma“. Pats Elsteris (1992), aiškindamas šią normą, pabrėžia, kad turimas omenyje ne paskirstymo sąžiningumas, o indėlio sąžiningumas, įpareigojantis prisidėti prie kolektyvinės veiklos, jeigu kiti joje dalyvauja.

⁸ Elsteris siūlo socialines normas skirti nuo moralės normų, teisės normų ir asmeninių normų. Skirtingai nei moralės normos, socialines normas sudaro nekonsekventiniai įsipareigojimai ir draudimai. Teisinės normos, dėl formalų sankcijų grėsmės už jų nesilaikymą, skirtingai nei socialinės normos, pirmiausia gali būti siejamos su racionalia, į rezultatą orientuota veiksmo motyvacija. Savo ruožtu asmeninės normos, t.y. taisyklės, kurias žmonės nusistato patys sau, skirtingai nei socialinės normos, nėra susijusios su kitų pritarimu ar nepritarimu individo elgesiui; vienintelis veiksmo vertintojas šiuo atveju yra pats asmuo. Beje, „kasdienis kantizmas“ yra stipriai susijęs su asmeninėmis normomis. Apibendrinamas, socialinę normą Elsteris apibrėžia kaip „polinkį jausti gėdą ar numatyti sankcijas iš kitų, pagalvojus apie tam tikrą, draudžiamą elgesį“ (1992; 105).

ties kasdienio kantzimo normų. Kiekvienu atveju, individo sprendimas bendradarbiauti remsis skirtingomis sąlygomis.

Aiškinant individų dalyvavimą pilietinėje veikloje, nepaisant jo subjektyviai suvoktų šios pilietinės veiklos keliamų rizikų patirti asmeninę žalą, pirmiausia būtų galima pradėti nuo kasdienio kantzimo. Kasdieniai kantininkai kolektyvinėje veikloje atlieka „nepastūmėtų išjudintojų“ (*unmoved movers*) funkciją, t.y. jie duoda impulsą kolektyvinei veiklai. Kasdieniai kantininkai bendradarbiauja, jeigu, jų manymu, būtų geriau jeigu visi bendradarbiautų, nei kad visi nebendradarbiautų. Be klausimo „kas būtų, jeigu visi tai darytų?“, kasdienių kantininkų motyvaciją apibrėžia ir antras klausimas – „kas, jei ne aš?“ (Elster 1992; 195). Pastarasis klausimas atskleidžia kasdieniams kantininkams būdingą nuostatą, kad nuo jų elgesio gali priklausyti kitų bendradarbiavimas: „psichologiškai, ar ne logiškai, yra tik mažas žingsnis nuo minties „jeigu aš nedarysiu, kodėl turėtų kiti tai daryti?“ iki minties „jeigu aš to nepadarysiu, tai niekas to nepadarys“ (ten pat).

Kasdienio kantzimo atveju, norma yra orientuota į rezultatą ta prasme, kad individas numato, koks būtų veiklos rezultatas, jeigu visi bendradarbiautų. Tačiau kasdienis kantininkas nevertina, kokios bus *jo* veiklos pasekmės *jam pačiam* (ten pat;123). Šiuo aspektu, galima būtų teigti, kad veiklos rizikos kasdienio kantininko motyvacijai imtis šios veiklos nėra reikšmingos, nes imdamasis veiklos jis neatsižvelgia į bendradarbiavimo kaštus, kuriuos jis patirs pats. Tačiau, Elsteris pastebi, kad praktikoje šis kaštų igno-

ravimas yra ne visuomet įmanomas. Todėl kasdienių kantininkų sprendimo priėmimo procese jis skiria du žingsnius: „Pirma, jie remiasi kažkuo panašiu į kategorinį imperatyvą sprenddami, kokia yra jų pareiga. Tuomet, prieš imdamiesi veiklos, jie svarsto, ar veiklos kaštai nėra atgrasūs; tam tikrais atvejais, jie tokie gali būti. Žmonės skiriasi pagal pasiekiamą kompromisą. Kai kurie kantininkai nekreipia beveik jokio dėmesio į kaštus, kitų pareigos balsas susilpnėja iki šnibždesio, kuris lengvai yra nuslopinamas kaštų pasvėrimo“ (1992; 192). Todėl net ir kasdieniams kantininkams tam tikrose rizikingose veiklose gali būti svarbus kitų dalyvių skaičius, galintis sumažinti patiriamus dėl veiklos nuostolius, kartu mažinantis rizikas ar jų svorį.

Utilitaristinės ir sąžiningo žaidimo normų motyvuotas dalyvavimas tiesiogiai priklauso nuo kitų kolektyvinės veiklos dalyvių skaičiaus. Utilitaristas dalyvaus tik jeigu jo dalyvavimas leis padidinti vidutinę veiklos naudą, tenkančią grupės nariams. Šiuo požiūriu, utilitaristinė motyvacija yra paremta numatomo veiksmo rezultato įvertinimu. Kad utilitaristai prisijungtų prie kasdienių kantininkų reikia, kad jie išvelgtų, jog toks jų prisijungimas prie kolektyvinės veiklos gali padidinti naudą. Sąžiningo žaidimo normos motyvuojami individai bendradarbiauja, kai visi kiti arba bent jau didelis jų skaičius bendradarbiauja. Skirtingai nei utilitaristų atveju, sąžiningo žaidimo normos motyvuotų individų dalyvavimas nepriklauso nuo pasvėrimo, ar ir kiek jų dalyvavimas galėtų padidinti veiklos naudą. Koks skaičius bendradarbiaujančių yra pakankamas,

kad ši socialinė norma motyvuotų prisijungti prie kolektyvinės veiklos, priklauso nuo individų: vieniems pakanka mažesnio bendradarbiaujančių skaičiaus, kitiems reikia didesnio. Bet kuriuo atveju, sąžiningo žaidimo socialinės normos įsitvirtinimas visuomenėje yra svarbi masinio dalyvavimo kolektyvinėje veikloje prielaida.

Utilitarizmo ir sąžiningo žaidimo normos veikia kaip dalyvaujančiųjų kolektyvinėje veikloje daugiklis, kuris pats savaime yra svarbus galimai rizikų įtakai dalyvavimo motyvacijai. Elsterio žodžiais, „dalyvavimo nauda tiek dalyvaujantiems, tiek nedalyvaujantiems, kinta priklausomai nuo dalyvių skaičiaus.... Dalyvavimo išlaidos yra labai didelės, kai dalyvių yra nedaug“ (2000; 118-119). Atsižvelgiant į tai, būtų galima teigti, kad šiame straipsnyje anksčiau aptartų pilietinių veiklų rizikų poveikis dalyvavimo motyvacijai yra mažesnis tose veiklose, kurioms pavyksta mobilizuoti didesnę skaičių žmonių.

Tačiau, kalbant apie šiandieninę Lietuvos visuomenę, visgi reikėtų pastebėti, kad sąžiningo žaidimo norma mūsų visuomenėje veikia silpnai. Visų pirma tai yra susiję su tuo, kad visuomenėje yra santykinai mažai pilietiškai aktyvių žmonių. Grandininė reakcija, kai kasdieniai kantininkai veikia kaip katalizatorius utilitaristams, utilitaristai sudaro pakankamą skaičių dalyvaujančių, kad paskatintų dalyvauti veikloje tuos, kuriuos motyvuoja sąžiningo žaidimo norma, dažniausiai mūsų visuomenėje vyksta labai vangiai arba iš viso nevyksta. Prieš kelerius metus pristatytoje Lietuvos pilietinės visuomenės būklės analizėje kartu su bendraauto-

rėmis pastebėjome, kad „viena svarbiausių kliūčių [...] pilietinei bendruomenei platesne prasme plėtotis yra Lietuvos visuomenėje stebimas dalyvavimo pilietinėje veikloje normų silpnumas. [...] Nedalyvaujantieji pilietinėje veikloje nėra „baudžiami“ socialinių sankcijų. Netgi priešingai – nedalyvavimas yra „norma“, o dalyvavimas yra greičiau laikomas neįprastu, iššaukiančiu elgesiu. [...] Kolektyvinę bendruomeninę veiklą riboja tai, jog Lietuvoje trūksta įprastinių tokios veiklos elgesio šablonų, iš praeities paveldėtų tam tikrų kolektyvinės veiklos elgesio modelių, kurie galėtų veikti kaip normatyviniai orientyrai, palengvinantys dabartinę veiklą“ (Žiliukaitė *et al.* 2006; 264). Savo ruožtu dėl silpnai veikiančių socialinių bendradarbiavimo normų auga veiklos kaštai tiems, kurie inicijuoja pilietines veiklas.

Iki šiol mėginau atsakyti į klausimą, kaip būtų galima paaiškinti, kodėl nepaisant suvokiamų pilietinės veiklos grėsmių ar net asmeniškai patirtos žalos dėl tokios veiklos, tam tikra dalis Lietuvos gyventojų yra pilietiškai aktyvūs. Tačiau siekiant paaiškinti ryšį tarp pilietinių veiklų rizikų ir dalyvavimo šiose veiklose, pravartu būtų keletą žodžių pasakyti ir apie pilietinės veiklos rizikų ir nedalyvavimo pilietinėje veikloje ryšį, t.y. tai, kaip žmonių įžvelgiamos grėsmės nukentėti dėl pilietinės veiklos gali riboti jų įsitraukimą ir dalyvavimą pilietinėse veiklose.

Pasitelksiu pavyzdį iš kokybinio vieno nedidelio Lietuvos miestelio pilietinės bendruomenės tyrimo, kuris buvo atliktas 2005 metais rengiant Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapi (Ramonaitė 2006; 82). Miestelyje veikė nedidelė medienos perdirbimo

įmonė, dėl kurios taršos kentė nemaža dalis arčiau įmonės gyvenančių žmonių. Vietinės bendruomenės lyderė, atsižvelgdama į gyventojų nuolatinius skundus dėl įmonės taršos, ėmėsi iniciatyvos parengti raštą valdžios institucijoms ir surinkti miestelio gyventojų parašus, kad ši taršos problema būtų sprendžiama. Tačiau šios pilietinės akcijos organizavimas nebuvo lengvas, nes tam tikra dalis gyventojų, nepatenkintų įmonės tarša, vengė pasirašyti raštą dėl baimės prarasti darbą šioje įmonėje.

Viena vertus, šis pavyzdys iliustruoja kaip gyventojų suvokiamos tam tikros kolektyvinės veiklos rizikos gali riboti žmonių įsitraukimą į šią veiklą. Priimdami sprendimą nebendradarbiauti tokioje situacijoje žmonės remiasi racionalia motyvacija. Jeigu numatomi veiklos kaštai yra dideli, o atlygis nekompensuos dėl veiklos patirtų nuostolių, racionalus veikėjas susilaikys nuo veiklos. Kita vertus, šis pavyzdys skatina atkreipti dėmesį į socialinių ir kultūrinių išteklių, kurie gali būti labai svarbūs įveikiant ar mažinant rizikų baimę, ribojančią žmonių dalyvavimą pilietinėje veikloje, stoką Lietuvos visuomenėje.

Kokios sąlygos gali būti svarbios, kad straipsnyje aptartų pilietinio dalyvavimo grėsmių suvokimas mažiau ribotų žmonių bendradarbiavimą kolektyvinėse veiklose. Dalinai į šį klausimą yra jau atsakyta pabrėžiant bendradarbiavimo normų svarbą

dalyvavimo motyvacijai: Lietuvos visuomenėje bendradarbiavimo normos yra silpnos, savo ruožtu tai turi įtakos dalyvių skaičiui, o pastarasis yra svarbus veiksnys mažinant dalyvavimo kaštus. Kitas svarbus kultūrinis išteklius, kurio stokojama, yra patikėjimas. Luhmanno žodžiais, „[...] pasitikėjimas yra tam tikrų rizikos problemų sprendimas“ (1988; 95). Pasitikėjimas tampa svarbus netikrumo sąlygomis. Piotras Sztompka, pasitikėjimą apibrėžia kaip „tam tikras lažybas dėl sąlyginių kitų žmonių veiksmų ateityje“ (1999; 25). Pačiam pasitikėjimo veiksmui taip pat yra būdinga jam savita rizika: nepagrįstai pasitikėję kitais veikėjais, rizikuojame patirti žalą, kuri gali būti ne tik moralinė. Gyventojams telktis kolektyvinei veiklai būtų lengviau, jeigu jie galėtų pasitikėti kitais bendruomenės nariais, kad jiems asmeniškai nukentėjus dėl kolektyvinės veiklos, bendruomenė juos parems ir gins, t.y. sieks atlyginti patirtą žalą. Lietuvos visuomenėje šie elgesio mechanizmai girgžda. Savo ruožtu, nors pilietinių veiklų rizikų suvokimas yra suderinamas su tam tikros dalies gyventojų sprendimu dalyvauti pilietinėse veiklose, visuomenė vis dar stokoja „civilizacinių kompetencijų“ (ten pat), būtinų pilietinės visuomenės gyvybingumui, kurios sušvelnintų daugumos Lietuvos gyventojų suvokiamų grėsmių, siejamų su dalyvavimu pilietinėje veikloje, poveikį jų motyvacijai dalyvauti šioje veikloje.

LITERATŪRA

Degutis, Mindaugas, Ramonaitė Ainė, Žiliukaitė Rūta. 2008. *Pilietinės galios indeksas 2007 metai*. Vilnius: PVI.

Degutis, Mindaugas, Ramonaitė Ainė, Žiliukaitė Rūta. 2009. *Pilietinės galios indeksas 2008 metai*. Vilnius: PVI.

Elster, Jon. 1992. *The Cement of Society: A Study of Social Order*. Cambridge University Press.

Elster, Jon. 2000. *Socialinių mokslų elementai*. Vilnius: Vaga.

Luhmann, Niklas. 1988. „Familiarity, confidence, trust: problems and alternatives“ in D.Gambetta (ed.) *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations*. Oxford: Basil Blackwell, p. 94-107.

Norkus, Zenonas. 2003. *Maxas Weberis ir racionalus pasirinkimas*. Vilnius: Margi raštai.

Ramonaitė, Ainė. 2006. „Draugų, pažįstamų, kaimynų tinklai ir bendruomeninės veiklos patirtys“ kn. Rūta Žiliukaitė et. al. *Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*. Vilnius: Versus Aureus, p. 69-90.

Sztompka, Piotr. 1999. *Trust: A Sociological Theory*. Cambridge University Press.

Žiliukaitė, Rūta, Ainė Ramonaitė, Laima Nevinskaitė, Vida Beresnevičiūtė, Inga Vinogradnaitė. 2006. *Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*. Vilnius: Versus Aureus.

ABSTRACT

RISKS OF CIVIC ACTIVITY AND MOTIVATION FOR CIVIC ENGAGEMENT IN CONTEMPORARY LITHUANIAN SOCIETY

The data of longitudinal research project “Civic Empowerment Index of Lithuanian society” show that more than a half of Lithuania’s population thinks that it is likely for an individual who initiates and takes an active part in civic activity to suffer damage due to his/her civic engagement. Analysis presented in this article reveals that people, who do not participate in civic activities, and those, who take an active part in it, do not differ in regard of their attitudes towards likelihood to encounter various threats by being engaged in civic activity. Data also show that people who are more active members of civil society more often indicate that they personally experienced such damage than those, who participate in civic activities rarely. Taking into account these results, the article aims to answer two questions. First, why do people, who have an experience of suffering damages due to their civic engagement or who think that it is likely to suffer such damages in contemporary Lithuanian society, continue to take an active part in these activities? Second, how damages, perceived by majority of the population, may restrict the involvement of people into collective action?

Gauta: 2010 07 20

Pateikta spaudai: 2010 11 08

Sociologijos katedra
Vilniaus universitetas
Universiteto g.9/1, Vilnius
El. paštas: r.ziliukaite@takas.lt